

Кадр з фільму «Шукачі пригод». Режисер Робер Енріко. Франція, Італія, 1967.

безумовної привабливості й натури бунтівника стверджував, що без жалю покидатиме цей світ, бо в ньому ідеали та цінності, в які він з друзями вірив і які утверджував своїм життям, нині гниють під тиском одних лише грошей і більше нічого, він, мабуть, мав на увазі саме таке благородство та дружбу, які демонструються в цьому фільмі.

Отже, винахідник-автомеханік Ролан Дарбан (Ліно Вентура), пілот, що прагне неможливого, – Маню Бореллі (Ален Делон) та така, що випадково прибилась до чоловічої компанії, скульпторка-абстракціоністка Летиція Вайс (Джоанна Шимкус) настільки підтримують одне одного, випромінюють стільки радості й щастя, незважаючи на жорсткі невдачі, що ми раді провести з ними свій час, попри окремі «провисання» сюжетної інтриги в першій половині фільму. В другій же – в пошуках спільного «Золотого Ельдорадо» – не самоцілі, а бази для майбутніх амбітних проєктів – Летиція гине у першій же перестрілці з ор-

ганізованими злочинцями, й дружна ідилія закінчується. І все-таки ті, що залишились у живих, продовжуючи земне життя дівчини, в якому вона мріяла про покинутий замок на маленькому острові поруч зі своїм колишнім домом, намагаються перебудувати його (знімали у закинутому замку Форт Баярд, нині відомому за французьким реаліті-шоу). Чоловіки віддають третину знайденого племінникові дівчини. Намагаючись захистити окроплений кров'ю чималий капітал, вони знову вступають у конфлікт з бандитами, в результаті якого Маню гине – останні мрії друзів, що намагались вибудувати свій всесвіт, у цьому епізоді безповоротно розлітаються на друзки.

«Шукачі пригод» демонструють провал райдужного повоєнного світовідчуття, і в той же час є пристрасним антикапіталістичним маніфестом. Коли герої шукають втрачені цінності, вони щасливі, вони залишили позаду все, що їх обмежувало, прив'язувало до землі. Коли ж вони одержують земне-матеріальне, локомотив їхніх мрій іде під укіс. Коли ж творчі, небанальні особистості перетворюються на невдах або вимушені загинути. Через браконьєрство жорстоких, цинічних раціоналістів безпечного життя на території мрій не існує.

Таким чином, співпраця талановитих авторів та видатних акторів продемонструвала ціну романтизму в умовах, що змінилися, й багато в чому стала відправною точкою зміни вектора суспільних сподівань. Харизма і талант Делона та Вентури посіли багатошарову трагедію, якою у фіналі стала ця нібито нехитра пригодницька стрічка. Також фільм філігранно передав нікчемність матеріальних благ у порівнянні з душевним задоволенням від життя й щирих людських стосунків, показав, що, можливо, не слід тікати від щастя, яке вже близько, хоча за інерцією ми його не помічаємо.

Однак герої та актори, які в них перевтілювалися, йдуть і йдуть від нас. Та, незважаючи на те, що Ролан і Маню не вписувались у жодну соціальну систему, вони свого часу для багатьох були прикладом для наслідування – тільки у Франції фільм подивилися більше трьох мільйонів глядачів.

Острів країни сліз

Студентка Лариси Брюховецької після прочитання сценарію «Острів сліз» написала: «Я ще довго залишалась у занепокоєнні». Я теж вже кілька місяців залишаюсь у занепокоєнні: читаю і перечитую її книгу про Івана Миколайчука. Що змусило пані Ларису саме в цей час збирати нові і нові матеріали, факти, події, нові деталі, які вона «зшиває» в єдину картину? І раптом зрозуміла! Коли земля здригається від вибухів, падають будинки, гинуть малі й дорослі, ми збираємо «тривожну» валізку. Серед різного-потрібного я хапаю старі фото і спогади про моїх предків, щоб зберегти Пам'ять про мою сім'ю, Пам'ять для моїх онуків. Пам'ять – це те, що змушує нас жити далі...

Книга про Івана – це збереження історичної Пам'яті про дуже важливий для українського кіно і мистецтва загалом час, це – сторінка історії України. Бо про Україну тоді заговорили у світі. Тому через призму нинішньої війни ця Історія набуває якогось іншого, трагічного змісту... Історія виживання, відстоювання своєї власної країни, своєї душі і моралі. Це була його особиста війна серед тоталітарного безумства.

Я не була знайома з Іваном Миколайчуком. Зовсім юною дівчинкою з'являлася у коридорах кіностудії ім. Довженка. Вже були невеличкі ролі в роботах Р. Балаяна, Б. Савченка, Б. Івченка, були кінопроби в картині «Звірте свої годинники», проби у «Незабутньому» Юлії Солнцевої. Зустрічаючись з Іваном, тільки віталася – він уже був відомим на весь Радянський Союз. Цілий список видатних ролей (більшість фільмів бачила), де своєю акторською місією він визначив створення духовного багатства людини, українця. А з іншого боку, знаходжу у книзі відгук на фільм «Білий птах з чорною ознакою» відомого радянського режисера, лауреата Сталінських премій, уродженця Одеси Марка Донського: «Це не екзотика і етнографія, а народна стихія!»

Цьому не можна навчити в інституті... Так, є якась базова освіта для акторів і режисерів... Але тут молода людина приносить на екран цілий Світ – свій край, де народився, землю, рідних, батьків, пісню, свої кольори... Кожна нація має свого Піросмані, якого не треба було нічому вчити. Україна має свого Івана: він дихає, дивиться, молиться, а я бачу свою Батьківщину.

Авторка відкриває досі незнану тему – тему християнства в його творчості. Його Молитва, його Хрест, його Свіча, його Віра – це продовження Віри його батьків, якій він не зрадив, навіть у ролях на радянську тематику. Дуже цікава історія про офіцера Червоної армії, який зупинився в їхній хаті і був незадоволений кількістю ікон на стінах, на що батько попросив його дістати гроші і подивитися, який рік на купюрі – рік від Різдва Христового. Офіцер не знайшов, що на це сказати.

Авторка знайомить нас із протоколами обговорень худрадою робіт Миколайчука – сценаріїв, відзнятого матеріалу (з архівів кіностудії ім. О. Довженка). Вона називає це «ритуальними іграми» обговорень, на які він у 1980-х уже перестав ходити. «Адже влада вела постійну неоголошену (а я думаю – оголошену) боротьбу із національною пам'яттю». Так пересихало «джерело» нового поетичного кіно... Фільм «Білий птах» звинуватили у просуванні біблійних мотивів, а «Вавилон ХХ» – у тому, що багато уваги надається Біблії.

Ось цитати з деяких відгуків: «Головна тема фільму – класова боротьба. При переробці сценарію страждань стало більше, ніж було тоді, то чи варто за це боротися? Ідея неправильна... доопрацювати. (Лист редакторів Держкіно до директора кіностудії Василя Цвіркунова). І там само: «Нагородження сцен убивств, божевілля, каліцтва – це просто несмак, який тягне за собою ідейний перекокс. Потрібна радість, звільнення, перемога!!!»

Я пам'ятаю, як закривали виставу Миколи Мерзлікіна «Спитай коли-небудь у трав» за Ярославом Стельмахом, де збираються молодогвардійці на «тому світі» і з'ясовують «природу» зради. Це могла бути перша в історії України вистава «абсурду», який вже бував у Європі. Але вона викликала страшне обурення, її закрили, а ми, актори, відчували себе злочинцями, яких треба було негайно пов'язати. «Любов, джаз та Чорта» не приймали, тому що героїня бігала по сцені у вельветових штанях.

Як молода людина, яка силою свого Духу, свого Таланту піднімала такі глибинні теми у творчості, могла витримати все це? Миколайчук і не витримав... Авторка пише, що друзі-одномудці наприкінці почали відходити... Так, вони «попливли» за своїми компромісами... Він – ні! Відомий кінознавець, редактор кіностудії ім. О. Довженка Віталій Юрченко називає фільм «Білий птах з чорною ознакою» «одиноким крейсером, який з усіх боків був оточений торпедними катерами».

Залишився незламним. Пішов з життя дуже рано... Але, дорога Ларисо Іванівно, що ви зробили?.. Ви запросили на сторінки книги своїх студентів із Києво-Могилянки і після переглядів його фільмів, прочитання його сценаріїв поставили їм запитання, серед яких: «Іван Палійчук – забутий предок чи сучасна людина?» Їхні відповіді – надзвичайні, глибокі, іноді не віряться, що це мислять зовсім молоді люди... Ви «підтягуєте» своїх дітей до свого досвіду й розуміння, до своєї душевної прив'язки «до цього предка». Це такий собі маленький інтелектуально-педагогічний подвиг (додала трохи свого до британця Ентоні Смітта). Заздрю дітям, які навчаються і спілкуються з Вами. Хотіла б бути серед них. І коли дитина після перегляду пише: «Життя – сутність краси – геніальний Божий задум», я розумію, що предок не зник, не зламався. Він на своєму Острові Країни сліз, він уже назавжди з ними.

Валерія Чайковська

Лариса Брюховецька. **Іван Миколайчук як національний митець.** Кінематографічні студії. Вип. 16-й. К.: Редакція журналу «Кіно-Театр», В-во «7ВЦ», 2024. 260 с., іл.